

ודילוגו עלי אהבה

מתוך "ליקוטי שמואל"

מלקט ועורך: ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

הגיליון מופיע באתר 'לדעת' וכן ניתן לקבלו לאימייל מדי שבוע על ידי שליחת בקשה. eisikovits1@gmail.com,

058-4852-443

אודה לכם אם תעבירו את העלון לאנשיכם או כתובות של נציג עלון. אשמח לקבל הערות מחכימות ובל"נ אשתדל להתייחס אליהם. גם רשות להדפיס / לחלק / להעתיק / לשמור. - בשעת הצורך הרשות נתונה לאמור מהדברים שבעלון אף שלא בשם אומרם. אבל הבא להדפיס וידפיס בשם אומרם. יביא גאולה לעולם. כמו כן יש אפשרות לקבל כל עלון בכל שפה כמעט שתמצאו בתרגום של ווארד .

ודילוגו עלי אהבה: עבודת השם בדילוג וקפיצה

הרב ישראל הופריכטר יוזם ומנהל מסגרות תיכוניות מקצועיות חרדיות

מהי עבודת השם בדרך של קפיצה ודילוג, הנדרשת מאיתנו בהשראת חג הפסח, ומה הקשר בינה לבין דרך ההנהגה הא-לוקית שבאה לידי ביטוי במצרים?

חג הפסח הוא חג החרות, או כלשון חז"ל, "זמן חרותנו". המושג זמן חרותנו מובן לנו היטב, אולם פחות מובן או מתיישב על הלב השם היותר מפורסם – חג הפסח, על שם קרבן הפסח.

אמנם התורה מפרשת לנו את מקור שם הקרבן הזה: וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעֶבְרָה הַזֹּאת לָכֶם: וְאָמַרְתֶּם זִבְח־פֶּסַח הוּא לַה' אֲשֶׁר פָּסַח עַל־בְּתִי בְּגִי'־יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת־מִצְרַיִם וְאֶת־בְּתִינוּ הִצִּיל. כלומר, קרבן זה קרוי כך זכר לפסיחה של הקב"ה על בתי ישראל. חז"ל מפרשים פעולה זו כדילוג וקפיצה, ורש"י בפירושו על התורה מביא פירוש זה בזו הלשון: "פסח הוא לה' – הקרבן קרוי פסח על שם הדילוג והפסיחה שהקב"ה היה מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי, וישראל אמצעי נמלט." אולם רש"י שם מוסיף עוד משלו: "ואתם עשו כל עבודותיו לשם שמים דרך דילוג וקפיצה, זכר לשמו שקרוי פסח" (שמות יב, יא) .

גם אם לכאורה מוסבר המושג פסיחה כדילוג וקפיצה מעל מי או מה שבתווך, קשה ולא מובנת התוספת של רש"י – הציווי לעבוד את ה' בדרך של דילוג וקפיצה. נראה שרש"י הוסיף זאת כדי להסביר את המשמעות של מעשה הפסיחה של הקב"ה עלינו, עם ישראל. כך שבת הקב"ה ביום השביעי ממלאכתו אשר עשה, ולכן אנו שובתים ביום השביעי מכל מלאכה שאנו עושים בששת

ימי השבוע. אולם עדיין לא ברור: איך עובדים את ה' בדרך דילוג וקפיצה? ומה הקשר בין זה לבין יציאה לחרות?

ראיתי בני עלייה והם מועטים

כדי להבין כל זאת נעיין במאמר חז"ל אחר שגם הוא עוסק ברעיון החרות: "ואומר, וְהִלַּחַת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הַמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתָּב אֱלֹהִים הוּא חֲרוּת עַל הַלֶּחֶת: אל תקרא חרות אלא חרות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה, וכל מי שעוסק בתורה תדיר הרי זה מתעלה, שנאמר, וּמִתְנַהֵג נְחִילָאֵל וּמִנְחִילָאֵל בְּמוֹת" (אבות ו, ב).

נתחיל דוקא בסוף המאמר – "וכל העוסק בתורה הרי זה מתעלה." הפועל להתעלות נגזר משרש על"ה בבניין התפעל שהוא בניין פעיל וסביל כאחד. כלומר, הנושא עושה הפעולה הוא גם מושא הפעולה. כך גם כאן, העלייה או ההתעלות מתרחשת בו זמנית על ידי האדם עצמו, מעצמו ועל עצמו. אין כאן גוף אחר שהוא מושא הפעולה שאינו משתתף בעשייתה, באופן שיהיה באפשרותו לעכב ואולי אף להתנגד לה. ההתעלות אינה הדרגתית אלא מוגברת עד כדי קפיצה והשתנות למצב חדש^[8]. כמו שהמתלבש שנהיה לבוש, כך המתעלה נהיה עילוי.

התופעה אינה תיאורטית, והיא ניתנת להדגמה. כל מי שלומד תורה בהתמדה ועמל יכול להרגיש לפעמים 'הארה' תוך כדי הלימוד, רעיון שנראה כאילו נופל עליו ממרום, פתרון חדש לקושיות שלא חשב עליהן קודם. כך קבע לנו חז"ל: "יגעתי ומצאתי, תאמין." כלומר, לאחר יגיעה, הרעיון או ההארה מגיעים מעצמם, כאילו משמים. החוויה הזו היא ההתעלות, והיא מקשרת את האדם לשפע חכמה שמעבר ליכולותיו האישיות. אבל ההתעלות אינה מוגבלת ללימוד תורה בלבד. כל אדם העוסק בפעילות שמצריכה כוחות שכליים ורוחניים ומגייס את כל מרצו להשקיע ולהבין, יכול לחוות התעלות. גם פילוסופים ופסיכולוגים, שלא בהכרח מאמינים בדת, מכירים בתופעה הזו וקוראים לה 'טרנסצנדנציה' – התעלות.

לכאורה, אפשר היה לאמץ רעיון זה של התעלות כדי להסביר את הדרישה שמתאר רש"י לעיל לעבוד את ה' בדרך של דילוג וקפיצה. אולם הסבר זה בעייתי מכמה סיבות. ראשית, הלא הדילוג והקפיצה הובאו בהשוואה לא-לוקים – ואיזו התעלות ניתן לייחס לקב"ה? כמו כן, דרישה או ציפיה כזו להתעלות^[11] מתייחסת לכל יהודי באשר הוא, והיא נראית אפוא יומרנית למדי^[12]. גם

דברי המשנה "וכל מי שעוסק בתורה תדיר הרי זה מתעלה" אינם מנוסחים בצורה של ציווי כללי, כמו ברש"י לעיל: "ואף אתם עשו כל עבודותיו ... בדרך דילוג וקפיצה".

אולם, הבעיה העיקרית בפירוש המושג דילוג במובן של התעלות היא צורת הדילוג. הדילוג והקפיצה של הקב"ה, כפי שהביא רש"י, היו ממצרי למצרי, מעל בתי ישראל. כך הדילוג הנדרש מאתנו אינו בכיוון אחד בלבד, כלפי מעלה, אלא בתנועה דו־כיוונית כמו בסולם יעקב: הִנֵּה מַלְאָכֵי אֱלֹהִים עֲלִים וְיֹרְדִים בוֹ. בהתאם לכך, במקום לפרש דילוג וקפיצה כתהליך אינדיבידואלי מצומצם המתאים רק לבני עלייה מועטים, דוגמת רשב"י וחבריו, ואף אינו עונה לעקרון ההדדיות שבין עם ישראל לקב"ה המובא בפסוקים לעיל, צריך לדבר על מציאות כללית שבה הדילוג הוא מושג השווה לכל נפש (יהודית).

אנו חיים ומכירים את המציאות הפיזית הטבעית שלנו, והכללים של מציאות זו מובנים לנו פחות או יותר. אולם יש גם מציאות אחרת שאינה טריוויאלית לנו, שאינה נתפשת בחושינו ובשכלנו, וכל שכן אינה נצפית ונחקרת בכלים מדעיים אמפיריים. גם הסדר והחוקים השולטים במציאות זו, הסיבה והמסובב, אינם זהים לחוקים המוכרים לנו, ולכן ניתן להסתכל עליה כמציאות פלאית או אפילו נסית. מציאות זו, של השגחת הקב"ה עלינו, אינה מנותקת מאתנו. היא מקבילה או 'רוכבת' על המציאות הטבעית: "וְהָיָה אִם שָׁמַעַתְּ שְׁמִעוּ אֶל מְצֹתֵי אֲשֶׁר אֲנִי מְצֹה אֶתְכֶם הַיּוֹם ... וְנִתְּתִי מִטֶּר אֶרְצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֶה וּמִלְקוֹשׁ. לכאורה אין שום קשר בין קיום מצוות או אי קיומן לגשמי ברכה או בצורת, ובין התנהגות מוסרית או בלתי מוסרית לישיבה בארץ ישראל.

לא מדובר ביחס של תן וקח מול הקב"ה, שחז"ל רואים בו עניין שלילי – מי שסבור שתפילתו תתקבל משום שהתפלל בכוונה, הרי הוא חוטא (ברכות נד, ב) – אלא במציאות שאנו מכירים ויכולים להגיע אליה בעזרת הדילוג והקפיצה. כלומר, החוויה הטרנסצנדנטלית שהוזכרה לעיל המחברת בין שני המצבים של האדם אף קושרת בין שני סוגי המציאות. דילוג או קפיצה אלה הם בעיקר תודעתיים, אך יש להם השלכות מעשיות. כפי שצוין, התעלות או טיפוס חד־כיווני כלפי למעלה, דוגמת רשב"י ובנו ושאר 'בני עליה והם מועטים', שאין להם קשר עם העולם הטבעי, אינם העבודה הנדרשת מכל אחד. הדילוג משמעו קפיצה דו־כיוונית למעלה ובחזרה למטה, וזוהי גם עבודתו של האיש הישראלי. הוא נדרש 'לעלות ולפעול' במציאות העליונה וכך להוריד את ההשפעה חזרה לעולם התחתון.

העבודה התנודתית הקפיצתית והדילוגית הזו צריכה להתבצע סימולטנית, תוך חיי מעשה רגילים. בדרך זו הקפיצות והדילוגים שבעבודת היהודי לא רק מביאים להתעלות כל העם אלא גם מחברים שמים וארץ ומביאים בסופו של דבר את כל הבריאה לתעודתה.

קול דודי הנה זה בא, מדלג על ההרים, מקפץ על הגבעות

עד כאן הסברנו את הקפיצה והדילוג בעבודת האיש הישראלי. בדרך ההקבלה, ננסה להבין טוב יותר גם את המשמעות של הנהגת הקב"ה בדרך של קפיצה ודילוג.

הבריאה נבראה בסדר שמעיד על גדולתו וגבורתו של הבורא יתברך: הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֱלֹהֵי וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מְגִיד הֶקְרָעוֹ. כלומר, כל הטבע אומר סדר נפלא, ואפילו בהיסטוריה האנושית לזהות חוקיות ותבנית המעידות על סדר עילאי. אם סדר זה מגדיל את כבוד שמים, אזי באופן פשוט הפרה או יציאה מהסדר ממעיטה אותו. חז"ל מגלים לנו שכשפים נקראים כך כי הם "מכחישים פמליה של מעלה."

יש אפוא לשאול: הרי כל מה שאנו מכנים 'נס' הוא יציאה מדרך הטבע, ובכל זאת ראשית תולדותינו כעם מלווה בהרבה מאד נסים. האם אין בכך סתירה לסדר הטוב של העולם? מצאנו כמה תשובות על כך. הרמב"ם סבור שכל הנסים כבר חבויים בבריאה. אין התחדשות נסית בזמן מסוים, אלא הכל תכנית אלוקית מששת ימי הבריאה שנכללת במערכת הטבעית עצמה. אין אפוא בנס כדי להמעיט כבוד שמים. הוא דוקא מגדילו.

הרמב"ן סבור שכל מציאות האיש הישראלי חורגת מדרך הטבע. כידוע, הוא מבדיל בין נסים נסתרים לבין נסים גלויים: "הנסים הנעשים לאברהם ולאבות, וככל הבאים בתורה בפרשת 'אם בחזקותי' (ויקרא כו ג-מו) ובפרשת 'והיה כי תבוא' (דברים כח א-סח) בברכות ובקללות, שכולם נסים הם, כי אין מן הטבע שיבואו הגשמים בעתם בעבדנו את האֱלֹהִים ולא שיהיו השמים כברזל כאשר נזרע בשנה השביעית, וכן כל היעודים שבתורה – כולם נסים, ובכולם תנצח מערכת המזלות" (רמב"ן על התורה, בראשית יז, א). הרמב"ן מתכוון כאן למציאות העליונה שהזכרנו לעיל. במקומות אחרים (כגון בדבריו הידועים בסוף פרשת בא) הוא קורא להם 'נסים נסתרים', ומוסיף כי זהו תורף האמונה.

כמו כן הוא כותב שמעשה נס כזה 'מנצח' או 'שודד' את המערכות הטבעיות המנהלות את העולם בצורה המוכרת והמסודרת. נראה לכאורה כי במעבר ממערכת חוקית ומסודרת למציאות שבמבט ראשון נראית תלוית רצון בלתי ניתן לחיזוי (ציווי הקב"ה) יש התמעטות זמנית של כבוד שמים. אך גם להנהגה כזו יש סדר, סיבה ומסובב ידועים על פי גילוי מוקדם, וניתן לצפות מראש את התוצאות של מעשים או התרחשויות, שבסופו של דבר תלויות באדם. במצב כזה כבוד שמים מתרבה אף יותר מאשר בסדר הטבעי 'הפשוט'.

בהקבלה לעבודת האדם, ניתן לכנות הנהגה זו של הקב"ה 'קפיצה' (מהמציאות הטבעית למציאות גבוהה יותר). כאמור, הרמב"ן מזכיר בדבריו את 'הנסים הגלויים' שהחלו בזמן גאולתם של ישראל ממצרים, הסנה במדבר, האותות והמופתים של משה ואהרן מול פרעה, מכות מצרים, קריעת ים סוף, הענן ועמוד האש, הבאר, וכל הנהגת בני ישראל במדבר. נתינת התורה עצמה מתוארת בתור נס גלוי. הנסים המשיכו בכיבוש הארץ ופחתו עד שפסקו לגמרי. נסים אלה הם יציאה מוחלטת מהסדר הטבעי, לא רק משום שהם מנוגדים לסדרי בראשית, אלא גם כי הם אינם תואמים את ההיגיון והחוקיות של אם בְּחֻקֹתַי תֵּלְכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תַּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, או לחילופין, וְהָיָה אִם לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתַי וְחֻקֹתַי. אם ההנהגה הא-לוקית 'מתעלמת' כביכול מכללים אלה, אזי לכאורה יש מציאות של חילול ה' או 'הסתר פנים'.

אולם לאחר זמן קצר או ארוך מתגלה שוב, בהסתכלות רטרוספקטית, כבוד שמים בשיא הדרו ותפארתו. זהו בדיוק 'דילוגו' של הקב"ה, המביא בסופו של דבר לגאולה. כאמור, ה'קפיצה' מהסדר הטבעי הגדול והמופלא כרוכה בויתור, כביכול, על סדר הבריאה, וכל שכן ב'דילוג', שהבורא אף מסתיר את פניו. הם מתרחשים רק בשל אהבה גדולה של הקב"ה לישראל, אהבה ה'מקלקלת את השורה' (את הסדר). וכמו שחז"ל דורשים בכמה מקומות את הפסוק בשיר השירים: הִבְיָאֲנִי אֶל בֵּית הַיֵּין וְדָגְלוּ עָלַי אֲהָבָה – ודילוגו עלי אהבה (שיר השירים רבה, פרשה ב).

למאי נפקא מינה?

בפן המעשי יש מקום לשאול: למאי נפקא מינה? מהם הביטויים המעשיים של הנהגת הדילוג והקפיצה, ומהי השפעתה על התודעה הפרטית והכללית של האיש היהודי מלבד הידיעה התיאולוגית-אקדמית?

נחזור למשנה באבות שהבאנו בתחילת המאמר: "וכל העוסק בתלמוד תורה תדיר הרי מתעלה." חז"ל (רבי יהושע בן לוי) גילו לנו כאן שהדרך לקפיצה או לדילוג היא העיסוק התמידי בלימוד התורה. לפי כל מה שהוסבר לעיל, אפשר להבין מכאן גם את חלקה הראשון של המשנה: "ואומר: וְהִלַּחַת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמְּכָתֵב מִכְתָּב אֱלֹהִים הוּא חֲרוּת עַל הַלֵּחַת. אַל תִּקְרָא חֲרוּת, אֲלָא חֲרוּת, שֶׁאֵין לָךְ בֶּן חוּרִין אֲלָא מִי שְׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה." כלומר, היכולת לעזוב את קרקע המציאות הכובלת והמשעבדת אותנו אליה, בין בקפיצה ודילוג או בהתעלות הנרכשת בעיסוק בתורה, היא היא החירות האמיתית העושה את האדם לחופשי באמת. כך אפשר להסביר גם מדוע נקרא חג הפסח (הפסיחה והדילוג) גם זמן חרותנו.

בבואנו למצוא את הביטויים המעשיים, את ההשפעות וההשלכות של הדילוג והקפיצה על חיינו הפרטיים והכלליים, יעמדו בראש הרשימה לימוד התורה והעיסוק במצוותיה.

אולם חשובה לא פחות ההשפעה התודעתית. הבנת הקפיצה או הדילוג אל המציאות המקבילה העליונה מעשירה ומספקת הסברים ומשמעויות אחרים הניזונים מהתורה שבכתב ושבעל פה, בחלק הנגלה ובנסתר. הסברים אלה משנים את ההסתכלות שלנו על החיים הן ברמת הפרט והן ברמה של כלל ישראל.

רעיון זה מומחש באופן נפלא בדברי חז"ל: "אמר רבא ואיתימא רב חסדא: אם רואה אדם שייסורים באין עליו יפשפש במעשיו, שנא' (איכה ג, מ) נִחַפְּשָׁה דְרִכֵּינוּ וְנִחְקְרָה וְנִשְׁוֹכָה עַד ה'." פשפש ולא מצא, יתלה בביטול תורה, שנאמר (תהלים צד, יב) אֲשֶׁרִי הִגָּבֵר אֲשֶׁר תִּיִסְרֶנּוּ יִיָּהּ וּמִתּוֹרַתְךָ תִּלְמָדְנּוּ. ואם תלה ולא מצא, בידוע שיסורין של אהבה הם, שנאמר (משלי ג, יב) כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶאֱהֵב ה' יוֹכִיחַ" (ברכות ה, א).

ניתן להסיק ממאמר זה כמה תובנות הקשורות לענייננו. הראשונה, שאין להתרכז יותר מדי בחיפוש פשר ומשמעות וגם לא לתלות אשמה בארועים או באנשים אחרים בטווח הקרוב, כמו שאנו נוטים לעשות בדרך כלל, אלא להתעמק במעשים ובהתנהגות האישיים שלנו הפועלים במציאות העליונה והמשליכים על המציאות הקרובה אלינו. כך גם מדייק הגר"א (אמרי נעם, שם) שתליית הייסורים בביטול תורה אין משמעותה שביטול התורה הוא גורם נפרד לייסורים, כפי שמקובל לפרש מאמר זה, אלא שלימוד תורה לקוי או חסר הוא הגורם ל"פשפש ולא מצא" (לא־היכולת לקשר בין המעשים או העוונות לייסורים).

מובן שאין בדברי חז"ל אלו שלילה מוחלטת של הסברים כמו סיבה ומסובב ברמה הטבעית הארצית, וגם לא שלילה של הצורך בפעולות ממשיות לתיקון המצב או למניעתו בעתיד, אולם יש כאן המלצה ל'קפיצה' התודעתית האמורה לעיל ובעקבותיה גם לפעולות בהתאם. ההשתדלות הטבעית נחוצה בהחלט, בין בהבנת המתרחש ובין בפעולה, אולם חז"ל מדגישים את סדר החשיבות. הם מלמדים אותנו כי ללא ההתנהגות היומיומית או התיקון לפי הנהגת הקפיצה, המצב של היהודי לא יהיה שפיר וגם לא ישתפר.

גם ברמת הכלל ניתן למצוא פשר בתורה (אם לומדים אותה כראוי) בדרך הקפיצה והדילוג, אפילו כאשר מדובר בתופעות ובארועים גדולים ואקטואליים, כמו למשל הסכסוך היהודי-ערבי העקוב מדם והנמשך מאז שעם ישראל החל לשוב לארצו בעת החדשה. עבודת הקפיצה והדילוג, כפי שתארנו לעיל, רלוונטית לכולם, ונדרשת גם מאנשים פשוטים החושבים שאינם בדרגה המתאימה.

אסיים בביטוי הנפלא המופיע בדברי חז"ל שכבר הוזכר לעיל על הפסוק *הַבִּיאֲנִי אֶל בֵּית הַיֵּינָן וְדַגְלֹי עָלַי אֶהְבֶּה*. על כך חז"ל מבארים: כי 'בית היין' הוא הר סיני שבו הקב"ה נתן את התורה, ובו הוא מעלה על נס (דגלו) ומתגאה בלומדיה ושומריה. אולם גאוותו אינה רק בתלמידי החכמים המצליחים לכוון לאמיתה של תורה וה"מתעלים", אלא גם בתלמידים טועים ואפילו בעמי ארצות שמסרסים את הכתוב וקוראים בקריאת שמע "ואיבת" במקום "ואהבת". גם בתינוקות שלא יודעים לקרוא כראוי ומדלגים אפילו על השמות הקדושים.

כלומר, כל מי שעוסק בתורה בדרך כלשהי הקב"ה אינו מקפיד עליו ובמקום לומר 'דגלו', כלומר, במקום להעלות על נס במובן המצומצם של המילה, גם הוא באהבתו מסרס את הכתוב וקורא "ודילוגו עלי אהבה". כולם נמצאים בפרשיה זו ומרבים כבודו, ולכן על כולם גאוותו ואהבתו.

^[8] ניתן לראות זאת גם בשפות העולם. להתעלות מתורגם בלועזית transcend שפירושו לעלות ולעבור, לחצות תוך כדי עלייה. מושג זה אינו שייך לתחום הדתי תאולוגי בלבד אלא ידוע בקרב הפסיכולוגים והפילוסופים, במיוחד בקרב העוסקים בתורת ההכרה (אפיסטמולוגיה).